

اخلاق نیکو

اخلاق نیکو، عبارت است از **خوش‌رویی**، **خوش‌رفتاری**، **حسن معاشرت** و برخورد پسندیده با دیگران. **دین مقدس اسلام**، همواره پیروان خود را به **نرم‌خویی** و **ملایمت** در رفتار با دیگران دعوت می‌کند و آنان را از درشتی و **تندخویی** باز می‌دارد.

فهرست مندرجات

- ۱ - مفهوم‌شناسی حسن خلق
- ۲ - جایگاه اخلاق نیکو در اسلام
- ۳ - حدود آن
 - ۳.۱ - در مؤمنان با یکدیگر
 - ۳.۲ - با مجرمان و منحرفان
 - ۳.۳ - پرهیز از چاپلوسی
 - ۳.۴ - خوش خلقی و مزاح
 - ۳.۵ - بودن یا نبودن حسن خلق
- ۴ - آثار و فواید
 - ۴.۱ - آثار دنیوی
 - ۴.۲ - آثار اخروی
- ۵ - پانویس
- ۶ - منبع

مفهوم‌شناسی حسن خلق

حسن خلق دو معنا دارد: معنای عام و معنای خاص. [۱] حسن خلق به معنای عام عبارت است از مجموعه خصلت‌های پسندیده‌ای که لازم است انسان روح خود را به آنها بیاراید. حسن خلق به معنای خاص عبارت است از **خوش‌رویی**، **خوش‌رفتاری**، **حسن معاشرت** و برخورد پسندیده با دیگران. **امام صادق (علیه‌السلام)** در بیان حسن خلق به معنای خاص فرمود: «تَلَيِّنُ جَانِبَكَ وَ تَطْيِيبُ كَلَامِكَ وَ تَلْفِيْهِ آخَاكَ بِيَسْرٍ خَسَنٍ» [۲] حسن خلق آن است که برخوردت را نرم کنی و سختت را پاکیزه سازی و برادرت را با خوش‌رویی دیدار نمایی. در کتاب‌های اخلاق و **روایات اسلامی** هر جا سخن از حسن خلق است، اغلب مراد، همین معنای دوم است.

جایگاه اخلاق نیکو در اسلام

دین مقدس اسلام، همواره پیروان خود را به **نرم‌خویی** و **ملایمت** در رفتار با دیگران دعوت می‌کند و آنان را از درشتی و **تندخویی** باز می‌دارد. **قرآن کریم** در ستایش **پیغمبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)** می‌فرماید: «إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ» [۳] بدرستی که تو به اخلاق پسندیده و بزرگی آراسته شده‌ای. حسن خلق و گشاده‌رویی از بارزترین صفاتی است که در معاشرت‌های اجتماعی باعث نفوذ **محبت** شده و در تاثیر سخن اثری شگفت‌انگیز دارد. به همین جهت خدای مهربان، **پیامبران** و سفیران خود را انسان‌هایی **عطوف** و نرم‌خو قرار داد تا بهتر بتوانند در مردم اثر گذارند و آنان را به سوی خود جذب نمایند. این مردان بزرگ برای تحقق بخشیدن به اهداف الهی خود، با برخورداری از حسن خلق و **شرح صدر**، چنان با ملایمت و گشاده‌رویی با مردم رو به رو می‌شدند که نه تنها هر **انسان** حقیقت‌جویی را به آسانی شیفته خود می‌ساختند و او را از زلال **هدایت** سیراب می‌کردند، بلکه گاهی دشمنان را نیز شرمند و منقلب می‌کردند.

مصادق کامل این فضیلت، وجود مقدس رسول گرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است. قرآن کریم، این مرتبت گران‌بهای اخلاقی را عنایتی بزرگ از سوی ذات مقدس **خداوند** دانسته، می‌فرماید: «فِيْمَا رَحِمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِيُنْتَ لَهُمْ وَاُو كُنْتَ فَا غَلِيْظَ الْقَلْبِ لَانْقِصُوْا مِّنْ حَوْلِكَ» [۴] در پرتو **رحمت** و **لطف خدا** با آنان **مهربان** و نرم‌خو شده‌ای و اگر خشن و سنگدل بودی، از گردت پراکنده می‌شدند.»

بسیار اتفاق می‌افتاد که افراد با قصد دشمنی و به عنوان **اهانت** و **ادبیت** به حضور ایشان می‌رفتند ولی در مراجعت مشاهده می‌شد که نه تنها اهانت نکرده‌اند بلکه با کمال صمیمیت اسلام را پذیرفته و پس از آن، رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) محبوب‌ترین فرد در نزد آنان به شمار می‌رفت. ارزشی که اسلام برای انسان خوش‌رفتار قائل است، تنها به مؤمنان محدود نمی‌شود، بلکه غیر آنان نیز اگر این فضیلت را دارا باشند، از مزایای ارزشی آن بهره مند می‌شوند. در تاریخ چنین آمده است: **علی (علیه‌السلام)** از سوی پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) مامور شد تا با سه نفر که برای کشتن ایشان هم پیمان شده بودند، پیکار کند. آن حضرت، یکی از سه نفر را کشت و دو نفر دیگر را **اسیر** کرد و خدمت پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) آورد. پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) اسلام را بر آن دو عرضه کرد و چون نپذیرفتند، فرمان اعدام آنان را به جرم توطئه‌گری صادر کرد. در این هنگام **حبرئیل** بر رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نازل شد و عرض کرد: خدای متعال می‌فرماید، یکی از این دو نفر را که مردی **خوش خلق** و **سخت‌مند** است، **عفو** کن، پیامبر نیز از **قتل** او صرف نظر کرد، وقتی علت عفو را به فرد مزبور اعلام کردند و دانست که به خاطر داشتن این دو صفت نیکو مورد عفو الهی واقع شده، **شهادتین** را گفت و اسلام آورد. رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) درباره‌اش فرمود: «او از کسانی است که خوش‌خویی و سخاوتش او را به سمت **بهشت** کشانید.» [۵]

حدود آن

از جمع‌بندی **آیات** و **روایات** و سیره **معصومین (علیهم‌السلام)** به دست می‌آید. که حسن خلق از نظر آیین مقدس اسلام «ارزش ذاتی» دارد، چه در برخورد با

مؤمن باشد و چه در برخورد با کافر، اکنون برای روشن شدن حدود حسن خلق، موضوع را از چند جهت بررسی می‌کنیم:

← در مؤمنان با یکدیگر

بدیهی است که خوش‌رفتاری مؤمنان با یکدیگر، یکی از ارزش‌های والای اخلاقی به حساب می‌آید. قرآن کریم، یاران رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) را به این صفت ستوده، می‌فرماید: «مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ وَ الَّذِيْنَ مَعَهُ اَشِدَّاءُ عَلٰى الْكٰفِرِیْنَ رُحَمَآءٌ بَيْنَهُمْ» [۶] محمد (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرستاده خداست و کسانی که با او هستند در برابر کفار سرسخت و در میان خود مهربانند.» براساس این آیه، مسلمانان باید نسبت به عموم امت، مهربان و دلسوز باشند، با آنان خوش‌رفتاری نمایند، به کمک‌شان بشتابند، در غم و شادی مردم سهیم باشند و با چهره‌های متبسم، مؤدب و خوش‌رویی با آنان رو به رو شوند و از این راه سب ترویج حسن خلق و پیوند با مردم شوند.

← با مجرمان و منحرفان

جرم و انحراف با روح شریعت، سر ناسازگاری دارد و از هر کس که سر بزند زانبار است و خردمندان موبند از آن جلوگیری کنند و عقل و شرع می‌گوید؛ خندیدن به روی مجرم، کاری نابخردانه است. بنابراین مسلمانان گرچه از خصلت زیبای حسن خلق برخوردارند، ولی مجرمان و منحرفان، شایسته چنین موهبتی نیستند و نباید لبخند را تا بید اعمال ناشایست خود بدانند. بلکه در این گونه موارد وظیفه اسلامی، عمل به نخستین مرحله نهی از منکر است که روی‌گردانی و نشان دادن حالت تنفر و انزجار از عمل خلاف است و اگر خلافکار با ترش‌رویی و گرفتگی چهره ما دست از خلاف نکشد، نوبت به امر و نهی زبانی می‌رسد که البته در این مقام باید مستدل، محکم، منطقی و در عین حال با خوش خلقی و ادب، خلافکار را نصیحت و موعظه کنیم چنان که قرآن مجید می‌فرماید: «ادْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ» [۷] با حکمت و اندرز نیکو، به راه پروردگارت دعوت کن و با آنها با نیکوترین وجه، مناظره نما.»

در چنین مواردی باید به ذکر آیه یا روایت یا طرح قانون و مقررات یا بیان صلاح و مصلحت فرد و مملکت، همین‌طور بازگکردن آثار ناهنجار گناه و خلاف و پیامدهای زانبار آن، خلافکار را به اشتباهی که مرتکب شده و آف کرد تا آن را ترک گوید و باید دانست که حلاوت گفتار، خوش‌رویی، استدلال قوی و منطقی در سخن و اخلاص و دلسوزی بیش از هر چیز دیگر برطرف مقابل تاثیر می‌گذارد و سبب اصلاح می‌شود.

← پرهیز از چاپلوسی

متأسفانه بعضی به دلیل عدم شناخت و آگاهی لازم، حسن خلق و رفتار نیکو را با تملق و چاپلوسی اشتباه می‌گیرند و به نا حق به مدح و ستایش صاحبان زور و زر می‌پردازند و در برابر آنان کرنش و کوچکی می‌کنند و شخصیت و ارزش والای انسانی خود را لگدکوب می‌سازند و با کمال و فاحش نام این رفتار ناشایست را حسن خلق و رفق و مدارا با مردم می‌گذارند، نشانه چنین کسانی آن است که وقتی به افراد عادی و تهیدست می‌رسند، گشاده‌رویی و نرم‌خویی را فراموش می‌کنند و حتی چهره‌های عبوس و خشن به خود می‌گیرند. این صفت ناپسند نه تنها یک ارزش نیست، بلکه گناهی بزرگ است که موجب خشم خداوند می‌شود. رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در این باره می‌فرماید: «اِذَا مَدِحَ الْفَاجِرُ اَهْتَرَّ الْعَرْشُ وَ غَضِبَ الرَّبُّ» [۸] هرگاه شخص فاجر ستایش شود، عرش الهی می‌لرزد و خداوند خشمگین می‌شود.» پس ضروری است که در برخوردهای اجتماعی خود، رفتار پسندیده را با چاپلوسی اشتباه نگیریم و افراد متخلفی را که گاه درصددند با چرب زبانی و چاپلوسی، حق و باطل را بر ما مشتبه کنند، طرد کرده و خود را از تیرنگ آنان ایمن سازیم.

← خوش خلقی و مزاح

یکی دیگر از موضوعات مرتبط با حسن خلق، بحث مزاح است. باید دانست که مزاح و شوخی در حدی که موجب زدودن غم و اندوه و شادکردن مؤمن باشد و به گناه و افرات و جسارت و سخنان زشت و دور از ادب کشیده نشود، عملی پسندیده است. آنچه در این باره از پیشوایان دین به ما رسیده، در همین محدوده است. پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «اَتٰى لَامَزِحُ وَ لَا اَقُوْلُ اِلَّا حَقًّا» [۹] من شوخی می‌کنم، ولی جز سخن حق نمی‌گویم.» شخصی به نام یونس شیبانی می‌گوید: حضرت صادق (علیه‌السلام) از من پرسید: مزاح شما با یکدیگر چگونه است؟ عرض کردم بسیار اندک! حضرت فرمود: «این‌گونه نباشید، چراکه مزاح‌کردن از حسن خلق است و تو می‌توانی به وسیله آن برادر دینی‌ات را شادمان کنی. پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نیز با افراد شوخی می‌کرد و منظورش شادکردن آنان بود.» [۱۰]

← بودن یا نبودن حسن خلق

از نظر اسلام، حسن خلق هرگز به این معنا نیست که اگر با منکری رو به رو شدیم، در برابر آن سکوت کرده، لبخند بزیم، یا در برابر اعمال زشت دیگران واکنش منفی نشان ندهیم. زیرا برخورد منفی و توأم با تندگی و خشونت، زمانی مذموم و ناپسند است که پای بی‌اعتنایی به دین و ارزش‌های والای آن در میان نباشد و گرنه رنجیدن نزدیک‌ترین افراد به انسان نیز اگر به دلیل حفظ ارزش‌ها و پایبندی به آن باشد، نه تنها زشت نیست، بلکه در ردیف مهم‌ترین وظایف شرعی و از مراتب نهی از منکر است.

به فرموده امام علی (علیه‌السلام): «اَمَرْنَا رَسُوْلُ اللهِ (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) اَنْ تَلْقٰى اَهْلَ الْمَعَاصِيْ يُوْجُوْ مُكْفَهْرَةً» [۱۱] پیامبر خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) به ما دستور داده است که با معصیت‌کاران با چهره‌های عبوس روبه رو شویم.»

آثار و فواید

حسن خلق دارای آثار و فواید فراوانی است. با بهره‌گیری از فرموده‌های پیشوایان بزرگوار اسلام به شمه‌ای از آنها اشاره می‌کنیم:

← آثار دنیوی

- ۱: پیوندهای دوستی را محکم و پایدار می‌کند. پیامبرگرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «حُسْنُ الْخُلُقِ يُبَيِّتُ الْمَوَدَّةَ» [۱۲] خوش‌رویی دوستی را پایدار می‌کند.»
- ۲: موجب آبادی سرزمین‌ها و طول عمر می‌گردد. امام صادق (علیه‌السلام) در این باره فرمود: «اِنَّ الْبِرَّ وَ حُسْنَ الْخُلُقِ يَغْمُرَانِ الدِّيَارَ وَ يَزِيْدَانِ فِي الْاَعْمَارِ» [۱۳] بدرستی که نیکوکاری و خوش خلقی، سرزمین‌ها را آباد می‌کند و بر عمرها می‌افزاید.»
- ۳: روزی را زیاد می‌کند. به بیان علی (علیه‌السلام): «فِي سِعَةِ الْاَخْلَاقِ كُنُوْزُ الْاَزْوَاقِ» [۱۴] گنجینه‌های روزی در نرم‌خویی و گشاده رویی است.»
- ۴: موقعیت اجتماعی انسان را بهبود می‌بخشد. همان حضرت می‌فرماید: «كَمْ مِنْ وَضِعَ رَفَعَهُ حُسْنُ خُلُقِهِ» [۱۵] چه بسیار فرد بی‌مقداری که خوش‌رویی اش او را برتری بخشیده است.»
- ۵: مشکلات و ناهمواری‌های زندگی را هموار می‌سازد؛ همان امام فرمود: «مَنْ حَسَنَ خُلُقَهُ سَهَّلَتْ لَهٗ طُرُقُهُ» [۱۶] هرکس خلقش نیکو شد، راه‌های زندگی برایش هموار می‌گردد.»

← آثار اخروی

۱: موجب نیل به درجات عالی می‌شود؛ پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَبْلُغُ بِحَسَنِ خُلُقِهِ عَظِيمَ دَرَجَاتِ الْآخِرَةِ وَ أَشْرَفَ الْمَنَازِلِ وَ إِنَّهُ ضَعِيفُ الْعِبَادَةِ؛ [۱۷] به درستی که بنده، در سایه خوش خلقی خود به درجات بزرگ و مقامات والایی در آخرت می‌رسد، با آنکه عبادتش ضعیف است.»

۲: حساب را آسان می‌کند؛ امام علی (علیه‌السلام) می‌فرماید: «حَسَنُ خُلُقِكَ يُحَقِّقُ اللَّهُ حِسَابَكَ؛ [۱۸] اخلاقت را نیکو کن تا خداوند حسابت را آسان کند.»

۳: آموزش گناهان؛ امام صادق (علیه‌السلام) فرمود: «إِنَّ الْخُلُقَ الْحَسَنَ يُمِثُّ الْخَطِيئَةَ كَمَا تُمِثُّ الشَّمْسُ الْجَلِيدَ؛ [۱۹] بدرستی که اخلاق نیکو لغزش‌ها را ذوب می‌کند همان گونه که آفتاب یخ را.»

۴: ورود به بهشت؛ رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «أَكْثَرُ مَا تَلُجُّ بِهِ أُمَّتِي الْجَنَّةَ تَقْوَى اللَّهِ وَ حُسْنُ الْخُلُقِ؛ [۲۰] بیشترین امتیازی که امت من به سبب داشتن آن به بهشت می‌رود، تقوای الهی و خوش خلقی است.»

پانویس

۱. ↑ نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، ج ۱، ص ۲۴۴-۲۴۵.🔍
۲. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۸۹.🔍
۳. ↑ قلم/سوره ۶۸، آیه ۴.🔍
۴. ↑ آل عمران/سوره ۲، آیه ۱۵۹.🔍
۵. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۳۹۰.🔍
۶. ↑ فتح/سوره ۴۸، آیه ۲۹.🔍
۷. ↑ نحل/سوره ۱۶، آیه ۱۲۵.🔍
۸. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۱۵۲.🔍
۹. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۲۹۸.🔍
۱۰. ↑ کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۲، ص ۶۶۲.🔍
۱۱. ↑ حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۳.🔍
۱۲. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۱۵۰.🔍
۱۳. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۳۹۵.🔍
۱۴. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۵۳.🔍
۱۵. ↑ خوانساری، سید جمال، شرح غررالحکم، ج ۴، ص ۵۵۸.🔍
۱۶. ↑ خوانساری، سید جمال، شرح غررالحکم، ج ۵، ص ۳۰۶.🔍
۱۷. ↑ فیض کاشانی، محمد، محجة البیضاء، ج ۵، ص ۹۲.🔍
۱۸. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲۸۲.🔍
۱۹. ↑ مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۳۷۵.🔍
۲۰. ↑ کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۰۰.🔍

منبع

سایت اندیشه قم، برگرفته از مقاله «اخلاق نیکو»، تاریخ بازبینی ۱۳۹۵/۱۰/۲۲.🔍

رده‌های این صفحه : **اخلاق اسلامی** | **فضائل اخلاقی** | **حسن خلق**